

Objektív alternativitás

A kötetet érdekességeket lelkesedéssel olvasó, a mindennapokban zűrös fiatalokkal együtt dolgozó, a kihívásokra megoldást kereső iskolai polgárként olvastam el. Ami különösen motivált: milyen mértékben segít jó válaszokat találni az alternatív pedagógia kapcsán elénk kerülő kérdésekre.

Bodonyi Editnek, az ELTE tanárának *Modern alternatív iskolák* című kötete deklarált célja, hogy „információt nyújtson a (nemzetközi) alternatív iskolákról az elmélet és a gyakorlat oldaláról”. A kötet legfőbb erőssége a nemzetközi kutatási eredmények¹ részletes elemzése, az alternatív, a modern alternatív és az innovatív iskola fogalmi tisztázása. Fejezeteiben röviden ismerteti az összevont iskolák, a társadalom iskolátlantításának alternatíváit. Nemzetközi példákat hoz az Egyesült Államokból, Németországból, Hollandiából, Közép-Európából. A mű külön egységben tárgyalja az alternativitás hatékonyságához, légköréhez kapcsolódó nemzetközi kutatások eredményeit.

A könyv nem ígér átfogó nemzetközi körképet – ez a tanulmánykötet terjedelmét tekintve nem is lenne lehetséges –, főként földrajzi alapon csoportosított jó gyakorlatok közül válogat. A jó gyakorlatokról készült publikációkat elemzi a szerző tárgyilagosan, a „higgadt áttekintés” kritériumát szem előtt tartva.² Ez kerete és korlátja is egyben ennek a műnek. Modern alternatív iskolákról – főleg azok gyakorlatáról – írni mindennapi példák nélkül az éremnek csak egyik oldala. A kötet szerzője a témához kapcsolódóan tudományos alapossággal rendszerezte a nemzetközi szakirodalom információit, de csak ritkán jelenik meg a tanulmányokban inspiráció a cikkekben leírtak alkalmazására. A kötet alkalmasnak tűnik arra, hogy az alternatív iskolák témakörében elmélyedni kívánó olvasó azt kiindulási pontként használja.³ A feltételes mód gyakori használata a „higgadt tárgyilagosságot” erősíti. Az írások többsége – érzésem szerint – mindenekelőtt teoretikus problémafelvetésig jut el. Ezért fordulhat elő, hogy az összehasonlító elemzések több esetben olyan tudományos következtetéseket fogalmaznak meg, amelyek sablonszerűnek hatnak.⁴ Az alternatív iskolák gyakorlatáról távolságot tartva ír a szerző.

A kötet külön érdeme, hogy fejezetet szentel az olyan extrém példának is, mint az iskolátlantítás törekvései. Önálló rész – sajnos igen rövid – foglalkozik azokkal a finnországi próbálkozásokkal, amelyek többségi állami iskolákban kerültek kísérleti bevezetésre mint alternatív – a többségi oktatási rendszertől eltérő – oktatási elem. Ez a téma itthon nagy érdeklődésre tartana számot – konferenciák, tréningek állandóan visszatérő kérdése, hogyan lehet új pedagógiai megoldásokat integrálni a jelenleg működő oktatási rendszerbe. A nemzetközi trendeket bemutató cikkek többsége a már említett földrajzi alapon csoportosítja a jó gyakorlatokat. Kiemeli – vastag betűkkel is – a szemléltető iskolák jellemzőit, érinti a kísérleteket életre hívó társadalmi, szociális, gazdasági tényezőket (az egyik legolvasmányosabb összefoglaló az egyesült államokbeli kísérleteket villantja fel.⁵ A távolságtartó megfogalmazások közül élményszerű írásával kiemelkedik a Györgyiné Koncz Judit által írt, a holland közoktatás gyakorlatát leíró fejezet tapasztalásokon (is) alapuló anyaga, ami nyilvánvalóvá teszi az író lelkesedését a holland oktatási rendszer iránt.

A könyvben megfogalmazott legalapvetőbb kérdés: vajon jobbak-e az „alternatívok” az „állami iskoláknál?” A kötet több cikke külön foglalkozik a dilemma két aspektusával:

- a) az innovatív iskolák minősége/hatékonysága,
- b) az innovatív iskolák légköre mint az egyik fő indikátor.

Az iskolák légkörét elemző fejezet az alternatív iskolák helyett a magánkézben levő iskolák hangulatát veti össze az államilag finanszírozott intézményekével, és ezzel kissé kilóg a kötet struktúrájából. A mű többi fejezetében ugyanis a hangsúly a – különbözőképp definiált – alternatív/innovatív iskolák és az állami iskolák különbségein van. Ahogy a kötet is deklarálja másutt: nem minden magánkézben levő iskola alternatív, és az állami oktatásban is jelennek meg alternatív elemek.

A könyv megkérdőjelezi azt az axiómát, hogy az alternatívok minden esetben „jobb minőséget” képviselnek az állami iskoláknál. Az írások elfogulatlanul pro és kontra is érvelnek az alternativitás hatékonyabb volta mellett és ellen.

A „mitől működik?” kérdésre ugyanakkor nem létezik egyszerű válasz. Tapasztalataim szerint alternatív pedagógiai gyakorlatokról objektív leíró, összehasonlító, mégis élő jellemzést adni nagy kihívás. Komplex, sokdimenziós az a feltérképezendő mező, amelyben az alternatív iskolák polgárai – diákok, szülők, tanárok – élnek és dolgoznak. A tanulás-tanítás folyamatának résztvevőjeként is kihívást jelent működésünk tapasztalatait tudatosítani, máshol adaptálható elemeit megragadni. Tudományos hatékonyságvizsgálatok során elveszhet a szubjektum hozzáadott értéke, mint információ. Ez sok esetben az „alternatív” módszerek lelkét jelenti. A nevelői munkában kiemelt szerepet kap az emberi tényező mind a „tanuló”, mind a „tanulást segítő, irányító” személy oldaláról. (Szándékosan nem írtam tanár- és diák-oldalt – hiszen az oktató/oktatott szerepek jó esetben felcserélhetők.)

Magyarországon az 'alternatív' kifejezést ki pozitív jelzőként, ki szitokszóként használja. A szó legtöbbször érzelmi hatást vált ki. A fogalom alatt van, aki „megváltó újdonságot”, jó élményt, más a saját bőrén megtapasztalt – de legalábbis rémtörténeteken keresztül megítélt –, kiábrándító, működés-képtelen módszert ért. A legtöbben valamilyen érzelem mentén viszonyulunk az alternativitáshoz.

Magyarországon az 'alternatív' kifejezést ki pozitív jelzőként, ki szitokszóként használja. A szó legtöbbször érzelmi hatást vált ki. A fogalom alatt van, aki „megváltó újdonságot”, jó élményt, más a saját bőrén megtapasztalt – de legalábbis rémtörténeteken keresztül megítélt –, kiábrándító, működés-képtelen módszert ért. A legtöbben valamilyen érzelem mentén viszonyulunk az alternativitáshoz. A kötet 81. oldalán azt olvashatjuk, hogy az alternatív intézmények

több esetben elzárkóznak a tudományos megfigyelések elől, ami szintén korlátozza a tudományos összehasonlítások lehetőségét.

Ezt a kijelentést tapasztalataim nem támasztják alá. Az általam ismert alternatív intézmények többsége nyitott az iránta érdeklődők felé, legyen az kutató, gyakornok, vagy érdeklődő „civil”. Én biztatom az érdeklődőt, merjen alternatív intézményeket felkeresni, merjen belemélyedni a kiválasztott alternatív intézmény, szemlélet mindennapjaiba. Lényeges az objektív fogalomalkotás és -elemzés. A tudatosított, elméleti síkon kikristályosodott ismeret adhat esélyt arra, hogy az oktatás koncepciója célzottan változtatható legyen. Mindazonáltal az egyes gyakorlati modellek kialakításánál – ha a pozitív példák felbuzdulva bárki a mindennapokban is meg szeretné valósítani a kötet által rendszerezett elméleteket – célszerű figyelembe venni a tanulás-tanítás szubjektív tényezőit⁶, élményeit is. Semmelyik oktatási modell nem alkalmazható egy az egyben. Még abban az esetben sem, ha hasonló problémára keresünk lokális szinten megoldást, mint ahol az adekvát jó gyakorlat kikristályosodott.⁷

A *Modern alternatív iskolák* című könyv nemzetközi publikációk széles körét átfogó, független elemzésre törekvő, az alternatív iskolák gyakorlatát érintőlegesen bemutató – kissé steril – elméleti mű. Írói itt-ott megengedik maguknak, hogy pártatlan írásaikban sugallják, amit a kötet zárszava ki is mond: az iskola megváltoztatható.⁸ Ezért a „fülszövegben” a kollegiális ajánlást („vagyis e könyvet minden érdeklődő, nyitott pedagógusnak ajánlom”) én azzal egészíteném ki: különösen akkor, ha a kötet által nyújtott elméleti információkat továbbgondolja saját gyakorlatában a válaszokat kereső személy.

Még egy megjegyzés: Bogdán Péter karakteres véleményt is magában foglaló kísérőtanulmánya a hazai romaoktatás „alternatív” próbálkozásairól a függelékben kapott helyet. Az írás valóban lazán kapcsolódik a kötet többi írásához. Egyrészt hazai témát elemez, míg a könyv többi cikke nemzetközi példákat taglal. Másrészt – és ez már a szubjektív értékelés – ebben az írásban találtam meg a műben oly sokszor hiányolt konkrét élményeket. A történetek példaként szolgálnak mind a „komplex filozófiarendszer” mentén működő, mind a sikeres lokális innovációk létjogosultságának bizonyítására. A fejezet több konkrét – adaptálható – innovációt felmutat. Ezenközben felelősen töpreng arról a szerző: vajon az alternatív eljárásokkal dúsított iskolák létrehozása a cigány gyerekek „felzárkóztatása” céljából nem teremt-e – a legnagyobb jószándékkal is – újabb „gettót” számukra.

Jegyzetek

¹ A kötet számos nemzetközi kutatás összefoglalóját tartalmazza. Ezek jó kiindulási pontjai lehetnek a témában elmélyedni kívánóknak – ez a kötet valódi erőssége.

² A fogalmat Trencsényi László könyvajánlójából idézem.

³ Az *alternatív/innovatív iskolák minősége és hatékonysága* című fejezet a 75. oldalon, de a *Zárszó* is konkrét kutatási témákat ajánl fel.

⁴ A „gyermek egyéni motiválása”, az „identitástudat fejlesztése”, a „személyiségfejlődés”, de akár a „projekt módszer” vagy a „beszélgetőkörök” olyan fogalmak, amelyek több nemzetközi modell ismeretésekor megjelennek a kötetben. A mindennapok gyakorlatában ezek a szavak igencsak különböző jelentéstartalmakkal bírnak az egyes intézmények, sőt minden, a tanulás folyamatában részt vevő személy fejében is.

⁵ Ez a fejezet kissé pontatlanul sugallja, miként használja a budapesti Zöld Kakas Líceum a szerződéseket

iskolai mindennapjaiban: az intézmény mindenekelőtt diákjaival – és nem elsősorban a nemzetközi példákban említett módon, azaz a szülőkkel – köt szerződést a közös iskolai munkára, annak kereteire.

⁶ Az egyik eklatáns példa szülői félelmekre: „az alternatív iskolában tanuló gyerek nem fog a továbbtanuláshoz elegendő ismeretanyagot elsajátítani”.

⁷ Például a helyi közösség felépítése, prioritásai, szükségletei, a tanulásban részt vevők jellemzői, működési módja, céljai, motivációs tényezői és még sorolhatnánk.

⁸ Sok esetben – ha nemzetközi sikertörténetekkel példálózunk itthon, az egyik ellenérv, ami az első között hangzik el: „persze, mert náluk teljeseen mások a viszonyok”.

Soponyai Dóra

tanár Budapest, Zöld Kakas Líceum